

Αρχιτεκτονικά Έργα Υπογραφής

Δρ. Μιχαήλ Α. Βιδάλης - 26/03/2025

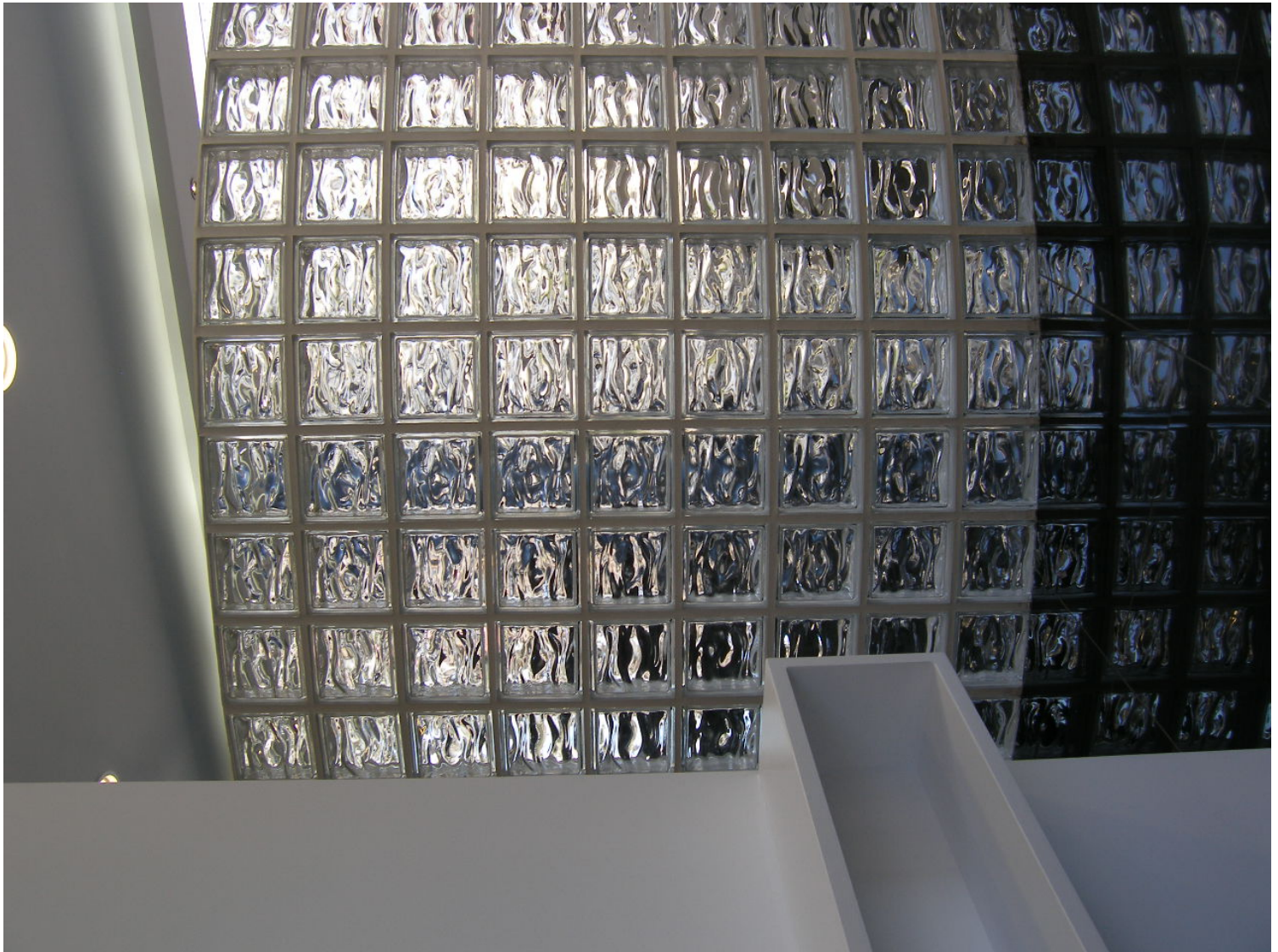
Εικόνα Εξωφύλλου: Villa Savoye | Πηγή: villa-savoye.fr

Πολλοί σημαντικοί δημιουργοί, αρχιτέκτονες ή καλλιτέχνες γενικότερα, έχουν ταυτιστεί με μια ιδιοσυγκρασιακή και πολύ συγκεκριμένη αισθητική αντίληψη ή εικαστική κοσμοθεωρία, η οποία αναπόφευκτα καταλήγει να θεωρείται ως ένα *de facto* έργο υπογραφής.

Υιοθετώντας έναν ορισμό εργασίας, **signature architect** (σσ: σε κατά λέξη μετάφραση, “αρχιτέκτων υπογραφής”) θεωρείται το πρόσωπο στο οποίο έχει απονεμηθεί το **Βραβείο Αρχιτεκτονικής Pritzker** ή το χρυσό μετάλλιο του Αμερικανικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτονικής (Fuerst F., McAllister P. and Murray C., 2011). Πρόκειται περί κορυφαίων διακρίσεων, ιδιαίτερα η πρώτη που θεωρείται ως η ύψιστη αναγνώριση διεθνώς της αρχιτεκτονικής αριστείας.

Ενδεικτικά, ένας παρατηρητής αντικρίζοντας ένα σχετικό κτίσμα θα το προσδιορίσει αναλόγως ως πιθανό έργο της **Zaha Hadid** (1950 - 2016) ή του **Frank Gehry**, καθώς αυτό φαίνεται να έχει ταυτιστεί με την οπτική του ρεύματος του συγκεκριμένου δημιουργού (Αμφότεροι οι αρχιτέκτονες τιμήθηκαν με τη διάκριση *Pritzker*). Ασχέτως αν όντως αληθεύει, ή πρόκειται για επιτυχημένο "αντίγραφο". Δηλαδή, ουσιαστικά το κτίσμα δεν είναι πλέον "ανώνυμο", αλλά, τρόπον τινά φαίνεται να διακηρύσσει την ταυτότητα του δημιουργού του.

Παρενθετικά, και η ανώνυμη ή λαϊκή αρχιτεκτονική έχει την αισθητική αξία της, όπως παρουσιάσαμε σε εκτενές αφιέρωμα δύο τευχών στο περιοδικό *Αρχιτέκτονες*, έκδοση του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ (2002-2003), με τον τίτλο "Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες". Από τα ταπεινά ασβεστωμένα κτίσματα τα οποία ενσωματώνονται αρμονικά στο Κυκλαδίτικο περιβάλλον, μέχρι τα άπειρα πρισματικά κτίσματα στις μεγαλουπόλεις μας, τα οποία λειτουργούν ουσιαστικά ως ένα σκηνικό της καθημερινότητάς μας.

Vidalis Architects

Όμως, αρκετοί εντολείς αναζητούν πρωτότυπα αρχιτεκτονικά έργα ενός συγκεκριμένου δημιουργού, τα οποία προτίθενται να πληρώσουν αδρά. Στην περίπτωση του υπέργηρου **Tadao Ando**, ο οποίος το 1995 τιμήθηκε με το Βραβείο *Pritzker*, ηθοποιοί του Χόλιγουντ και εκατομμυριούχοι τον επισκέπτονται στο στούντιό του στην Οσάκα της Ιαπωνίας και τον εκλιπαρούν προκειμένου να αναλάβει τον σχεδιασμό της κατοικίας τους. Παρενθετικά, ο Ando υποστηρίζει ότι ένα μέρος της αρχιτεκτονικής απορρέει από τις λογικές διεργασίες του νοός αλλά ένα μέρος της προκύπτει και από τις αισθήσεις. Έργα ορισμένων επιφανών ζωγράφων είναι περιζήτητα ως επένδυση υψηλής αξίας και επομένως συλλεκτικά, γιατί όχι και αυτά συγκεκριμένων δημοφιλών αρχιτεκτόνων, γνωστών και ως *starchitects*;

Η εστίαση ή πηγή έμπνευσης της ιδιαίτερης οπτικής διακεκριμένων δημιουργών είναι πολυποίκιλη. Ο Ando ενστερνίζεται έναν κριτικό τοπικισμό, ο Santiago Calatrava -ο οποίος τυγχάνει να είναι και πολιτικός μηχανικός- δοκιμάζει τις αντοχές του υλικού, η “Βασίλισσα της καμπύλης” Hadid επεδίωκε να υλοποιήσει το φαινομενικά μη υλοποιήσιμο, ο Gehry είναι συνεπαρμένος με την πλαστικότητα της μορφής, κ.ο.κ. Διαφοροποιήθηκαν διότι επιχείρησαν και επέτυχαν την υπέρβαση, δηλαδή την αλλαγή μέσω της ανατροπής του αισθητικού *status quo*.

Αρχιτεκτονική που απευθύνεται σε όλους ή στους ολίγους ευκατάστατους προνομιούχους; Όταν οι συγκεκριμένοι δημιουργοί παραγάγουν μία σχετική σειρά έργων, η αισθητική οπτική τους εδραιώνεται, υιοθετείται τελικά από την αρχιτεκτονική κοινότητα και αναπαράγεται μαζικά, ενίοτε επιτυχώς, όπως οι λιθογραφίες μεγάλων ζωγράφων απευθυνόμενες στο ευρύ κοινό που αδυνατεί να κατέχει το πρωτότυπο έργο. Υπάρχει δε προηγούμενο, καθώς αυτό συνέβη με τη μαζική υιοθέτηση του *Μοντέρνου* κινήματος στην αρχιτεκτονική.

Παραδόξως, οι *starchitects* μάλλον αυτοπαγιδεύονται, όπως ένας ηθοποιός ο οποίος έχει ταυτιστεί απόλυτα με έναν συγκεκριμένο ρόλο που συχνά υποδύεται, ενώ μάλλον αδυνατεί να αλλάξει υποκριτικό ρόλο ακόμη και αν το επιθυμεί. Ενίοτε, το δίλημμα του δημιουργού εστιάζει στο αν αξίζει το ρίσκο να αλλάξει η αισθητική έκφραση, αφού ήδη υπάρχει εδραιωμένη απήχηση για το συγκεκριμένο παραγόμενο έργο του. Πληροφοριακά, ο **Philip Johnson** (1906-2005) στον οποίον απενεμήθη το Βραβείο *Pritzker* το 1979, είχε επιτύχει να ταυτιστεί με δύο διαφορετικά αρχιτεκτονικά ρεύματα, συγκεκριμένα τόσο με το *Μοντέρνο* όσο και με το *Μεταμοντέρνο* κίνημα.

Επιπρόσθετα, ίσως διερωτηθούμε, καθώς κάθε εντολέας αποτελεί μία διαφορετική ψυχοσωματική οντότητα, γιατί να προωθηθεί ή επιβληθεί ουσιαστικά η ίδια αισθητική προσέγγιση ή επέμβαση προς όλους; Στοχευμένη και προσωποποιημένη αντιμετώπιση και επέμβαση, ή επανάληψη άλλου ενός έργου υπογραφής; Ιδανικά, κάθε αρχιτεκτονικό έργο δεν αποτελεί μια ευκαιρία αισθητικής έκφρασης που απευθύνεται σε συγκεκριμένο εντολέα, σε συγκεκριμένο χρόνο και σε συγκεκριμένο χωρικό περιβάλλον;

Στους φοιτητές μας, τόσο στο μάθημα της αρχιτεκτονικής ιστορίας όσο και σε αυτό της θεωρίας, διδάσκουμε έργα υπογραφής μεγάλων δημιουργών, παλαιότερων ή συγχρόνων, και δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά. Γιατί απλά η ιστορία της αρχιτεκτονικής καταγράφει κορυφαία έργα διακεκριμένων δημιουργών, τα οποία διαφοροποιήθηκαν και τελικά αντιστάθηκαν στη λήθη του χρόνου. Ενίοτε αυτά τα πρωτότυπα έργα αποτέλεσαν πρότυπα και αναπαράχθηκαν μαζικά. Γιατί και ο *Μοντερνισμός* που επικράτησε κατά κόρον στη

χώρα μας, σε σημείο που η Αθήνα να έχει θεωρηθεί εργαστήριο του *Μοντερνισμού*, δεν είναι προϊόν τουλάχιστον της μετάλλαξης των γνωστών κατευθυντήριων οδηγιών των δημιουργών του *Bauhaus*;

Η αρχιτεκτονική μπορεί να θεωρηθεί ως η δημιουργική διαχείριση της συνδιαλλαγής χώρου και μορφής (μέσω της παρθενογένεσης, μετασχηματισμού ή μετάλλαξης), συνυπολογίζοντας τις περιβαλλοντικές, ψυχοκοινωνικές και άλλες παραμέτρους (Βιδάλης 2016). Ή απλά, είναι η ποιητική μορφοπλαστική στον χώρο (Βιδάλης 2005). Ενώ ο Le Corbusier υποστήριζε ότι αρχιτεκτονική είναι το επιδέξιο, σωστό και θαυμαστό παίξιμο των όγκων που συμπλέκονται κάτω από το φως.

Τα παραπάνω, ως προϊόν της οπτικής μιας θεωρητικής αισθητικής διαλεκτικής, είναι προφανώς σχετικά ή υποκειμενικά, τόσο για τον αρχιτέκτονα όσο και για τον εντολέα του. Η πολυπλοκότητα αλλά και γοητεία της τέχνης της αρχιτεκτονικής εν μέρει είναι απόρροια της αξιολόγησης, ιεράρχησης ή σύνθεσης της πολλαπλότητας των αντιλήψεων και αισθητικών επιλογών.

Καταληκτικά, ίσως πρέπει να θυμηθούμε ότι η άρνηση των επεμβάσεων "έργων υπογραφής" ουσιαστικά θα ισοδυναμούσε με άρνηση της πρωτοπορίας και της επιδίωξης του *avant-garde*, που θεωρούνται ακρογωνιαίος λίθος της αρχιτεκτονικής και της τέχνης γενικότερα...

Μιχαήλ Α. Βιδάλης, Ph.D, Αρχιτέκτων Μηχανικός, MArch. και Διδάκτωρ Αστικής Κοινωνιολογίας

Αφιερωμένο στη μνήμη του αείμνηστου συναδέλφου Αλέξανδρου Τομπάζη (1939-2024), η συνδρομή του οποίου είχε υπάρξει καταλυτική στην εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής μου.